

Valóban *Kösziklára épített ház,*
kösziklára... Mika Sándor Egyesület, 2016.

1964 februárjában kerültem az Eötvös Kollégiumba, amelyről csak annyit tudtam, hogy a legjobb bentlakási feltételeket biztosító diákszálló. Igaz, matematika–latin–ógörög szakos tanárunk említette, hogy Eötvös-kollégista volt, de hozzáfűzte: a kollégium a háború után megszűnt, akárcsak az ógörög-oktatás. Másodéves koromtól aztán szakkollégista lettem, ami a szocializmus viszonyai közötti Eötvös-kollégistaságot jelentette. Életem húsz éven át szorosan kötődött a Ménesi úti kollégiumhoz – előbb diákként, majd szeniorként, és közel másfél évtizeden át nevelőtanárként.

Ezalatt persze vázlatosan megismerhettem a kollégium múltját is. Sokat hallottam a legendás igazgatóról, Bartoniek Gézaról, évek múltán naponta válhattunk tekintet Gombocz Zoltánnal az igazgatói irodában, a Collégium 1945 utáni létéért küzdő konok utóvédharcossal, Keresztury Dezsővel személyesen találkoztam, részt vettem Kodály Zoltán temetésén és Pais Dezső anyagi hagyatékának felmérésében.

Az már a kezdetek kezdetén érdekelt, hogy a csüörtöki kollégiumi vitaestek vészjelző pillanataiban miért rohan ki a nagytársalgóból Tóth Gábor igazgató úr. Hamar rájöttem, azért, hogy időt nyerjen... hogy azt tudja mondani: az inkriminált mondat elhangzásakor éppen az irodában volt, de majd „utána jár a dolognak...” Ezalatt ideje maradt mozgósítani a politikailag magas beosztású hajdani kollégistákat – gondolom, többek között Óvári Miklóst, a Kádártitkárság vezetőjét –, hogy az „elitista Kollégium” 1956 utáni részleges helyreállításával is elégedetlenkedő „elvtársakat” semlegesítsék.

Hogy mi volt a nemzedékek képzeletét szervező, a minőségi tanárképzéssel az ország szellemi arcúlatának megváltoztatását célul tűző Eötvös József Collégium igazi története, azt az alapításának 120. évfordulójára kiadott, *Kösziklára épített ház* című könyv írásaiból tudtam meg behatóan. Ahogyan azt is, hogy a kötetet megjelentető egyesület névadója, a kivételes tanáregyenység, Mika Sándor neve milyen történelmi teljesítmény, tehetséggondozás és pártfogás hívószava.

A kötet összeállítására az sarkallta a Mika Sándor Egyesület végzős diákjait, hogy rábukkantak a Kollégium alapításának ötvenedik évfordulójára összeállított, de végül kiadatlan kötet kéziratára. Ezeket egé-

szítették ki a kommunista hatalomátvétel után nem sokkal „az elitképzés eleve reakcióságának” vádjával bezárt, pusztá bentlakásossá silányított, majd 1956 után részben feltámasztott oktatási intézményről szóló különféle súlyú, műfajú írásokkal, dokumentumokkal. Bevezetőjében

Hóvári János, az Eötvös József Kollégium Baráti Körének elnöke mintegy a kötet tartalmi összefoglalásául leszögezi: „Az Eötvös Collegium 1895-ben a nagy reményű erős magyar nemzet intézményeként jött létre. Az ország lakóinak akart új műveltséget adni Fogarastól Kismartonig, Nagyszombattól Újvidékig, Fiumétól Mohácsig.”

A kötetnek *Az Eötvös Collegium Jubileumi emlékkönyve 1895–1947* című első részében a kollégium szellemi tartóoszlopaira, az igazgatókra és a kiemelkedő szaktanárookra emlékeznek a jelzett kor diákjai, akik maguk is a magyar oktatási, tudományos és művészi élet meghatározó képviselői. Gerevich Tibor az első igazgató, Bartoniek Géza (1854–1930), „Bégé Úr” méltatása kapcsán világít rá azokra a jegyekre, amelyek őt, az intézményt, s általa annak növendékeit is jellemezték: „Bár határozott véleménye volt a dolgokról, nézeteit, világnézetét nem erőszakolta a kollégistákra, s épp ezzel a magasrendű objektivitással, észrevétlenül, akaratlanul is hatott rájuk, s teremtetten meg a kollégiumban a szellemi szabadság légkörét. A gondolat, a kutatás szabadságát szentnek tartotta. Hitt a tudományban, és a tudományos munkát a legmagasabb mértékkel mérte. Ezt az igényességet a kollégistákba is belenevelte.” Ezen kívül az is fontos, amit Gerevich Tibor így foglal össze: „A kollégisták iránti gondos szeretete nem szűnt meg az egyetemi évek után sem.” A kollégiumból kikerült diák sorsának figyelemmel kísérését Szekfű Gyula Mika Sándor példáján mutatja be, aki – mint ez a róla szóló íráshoz tartozó dokumentumokból kiderül – a minisztériumi tanácsosokon kívül a legnagyobb történész-tekintélyt, Szilágyi Sándort ostromolta éveken át annak érdekében, hogy kivételesen tehetséges pártfogoltja ösztöndíjhoz, álláshoz jusson. Szekfű Mika Sándor történészi munkásságát méltatva máig érvényes gondolatot fogalmaz meg: „Ran-kétől megtanulta, hogy ha egyáltalában megfigyelhető valamiféle törvényszerűség az emberi történetben, akkor az, hogy a külpolitika befolyásolja legjobban az államok belső életét.”

Lényeges volt a francia kultúra felé nyitás az egyoldalú német szellemi befolyás ellensúlyozására, s ennek igénye már az 1870-es években felmerült, amikor a siralmas állapotú magyar tanárképzés színvonalának emelésére Eötvös Loránd azt ajánlotta Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter figyelmébe, hogy a párizsi École Normale Supérieure mintájára létesítsenek olyan bentlakásos felsőoktatási intézményt, amely a mindennapi létükben biztosított diákoknak célirányos oktatási programot nyújt. A báró Eötvös Józsefről elnevezett Collégium az 1895. augusztus 31-i szabályzat szerint a budapesti tanárjelölt hallgatóknak „tisztos együttélésben megad minden segítséget arra, hogy egyetemi tanulmányaik alatt szakpályájukra elméletileg és gyakorlatilag kellőképpen készülhessenek”.

A kollégistáknak tanulmányaik folytatása során két, három élő nyelvet el kellett sajátítaniuk a latinon kívül. A hatvanas években is gyakran idézték azt a szemináriumot, amelyben a professzor az elolvasandó könyvek között egy olasz nyelvűt is feladott a diáknak, aki így szabadkozott: „Professzor úr, én nem tudok olaszul.” „Akkor magának három hónap múlva kell a beszámolót megírnia, addig ideje lesz megtanulni” – hangozott a válasz. Hogy ez valóban így volt, azt Kéry László *Az Eötvös-kollégium a második világháború idején* című írása is igazolja: „Ha valahol mégis van fiatalos erőmutogatás, akkor szakórakon, hová rendszerint többhetes munka eredményét hozza az éppen soron következő s bocsájtja tanára és társai bírálata alá. Idegen nyelvű szakoknál a golyák esetleg kezdetleges nyelvtudásáról nem vesznek tudomást; félévig, egy évig eltűrik a nyelvi botladozást, de ez idő alatt is éppen olyan bőkezűen mérik az olvasmányokat, mint a későbbi években.” Az ifj. Arató György–Perényi Károly szerzőpáros egy nyelvzseni történész megtébozódásának történetét tárja fel *„Egy legendás örült” nyomában. Janicsék István* című tanulmányában. Alakját Sótér István örökölte meg *Fellegjárás* című, 1939-ben megjelent regényében.

A Collégium az első tizenhat évben a Csillag utcában kivett bérlakásokban működött család-rendszerűen. Meghatározó része volt a szabad használatú könyvtár, amelynek 1905-ben 16.000, harminc évvel később 35.000 kötete volt. Az intézmény 1911-ben költözött át az e célra felépített, ma is álló épületbe. Az addig eltelt másfél évtizedben 160 tanárt bocsátott útnak. Ebből 135 működött az ország különböző gimnáziumaiban, de többen tanítottak egyetemen,

szerezték doktorátust, dicsekedhettek megjelent szakmunkákkal. A végzetek száma az I. világháborúig 240-re emelkedett, s közülük 35-en tanítottak egyetemen, érték el a tudományban vezetői státuszt, s lettek reprezentánsai a művészeti életnek, mint Kodály Zoltán, Szabó Dezső, Kuncz Aladár, Laczkó Géza. 1941-ben a még életben lévő kollégisták száma 600 volt, s közülük 356-an tanítottak középiskolákban, 63-an egyetemeken és főiskolákon, s 60-an dolgoztak a tudományos intézményekben különféle beosztásokban.

A Kollégium 1956 utáni történetébe Pál Zoltán *A magyar népi mozgalom és az Eötvös Kollégium a Kádár-rendszerben (1956–1989)* című tanulmánya enged betekintést. E korszakban az adott év kiemelkedő eseménye volt a túrtnek számító március 15. méltóságteljes megünneplése. Ez alkalmából hangzott el 1968. március 15-én Szabad György professzor emlékbeszédét megelőzően Utassy József több helyen és többször is nagy vihart kavart verse, a *Zúg március*. A március 15-i ünnepek következménye volt az a kezdeményezés, hogy emléktáblát kellene állítani a szabadságharcban küzdő Bécsi Légiónak a vár falán. A kötetben szembesülhetünk azzal, hogy Tóth Gábor igazgatónak milyen kiterjedt levelezést kellett folytatnia éveken át a táblaállítás engedélyeztetése ügyében. A siker érdekében nem lehetett kihagyni a Hazafias Népfrentot, mert az, hogy „Állította az Eötvös Kollégium ifjúsága”, magában nem szerepelhetett. (Nem véletlen, hogy a kollégium állandó rendőrségi megfigyelés alatt állott.)

A kötet utolsó, *Vallomások* című részének legizgalmasabb beszélgetését, amelyet a Kollégium legendás hírű francia tanárával, Aurélien Sauvageot-val készített Fodor Ilona az 1960-as években, magnószalagról lemásolva Arató Anna tette elérhetővé a nagyközönség számára. „A magyar nép dicsőséges, nagy nép, amelyet megbecsülünk, és örömmre szolgál, hogy ismét tiszteleghetek nagysága előtt” – hangoztak Sauvageot professzor szellemi végrendeletnek is beillő szavai. A kötetet lezáró kerekasztal-beszélgetések betekintést engednek a Szíjártó István igazgató által vezetett kollégium életébe, miközben az is kiderül, hogy a kollégisták Borsi-Kálmán Bélától Bába Ivánon, Gergely Andrásón, Hóvári Jánoson, Nagy József Zsigmondon át Szörényi Lászlóig milyen meghatározó szerepet játszottak a rendszerváltozás utáni külügyi munkában, diplomáciai küldetésben.

Kovács István